

Визнання жестової мови за документами міжнародних організацій

Чепчина І.

За останні десятиріччя в цивілізованих країнах відбулися значні політичні, економічні, соціальні і технологічні зміни. Ці зміни вплинули і на визначення політики щодо людей з обмеженими можливостями. При цьому відбувся принциповий перехід від медичної моделі, що підкреслює недієздатність людини, до соціальної моделі прав людини, націлених на повноправне громадянство; зміна парадигми від пацієнта до громадянина. Були розроблені нові стратегії, при яких інноваційні програми і схеми зосередилися на більш індивідуалізованому, послідовному та інтегрованому підході, що поважає права людини і підкріплює повноправне громадянство і участь у суспільному житті. Акцент був поставлений на повноваження громадян з обмеженими можливостями для того, щоб поліпшувати їх життя, на підвищення ролі активної причетності їх громадських організацій до процесів визначення політики і вироблення тактики.

Всесвітня федерація глухих, яка на сьогоднішній день об'єднує організації глухих із 123 країн світу, проводить свою діяльність згідно з принципами ООН, відстоюючи рівні можливості для глухих в суспільстві та їх право на жестову мову. ВФГ активно займається підвищенням якості освіти глухих, зокрема, під егідою ВФГ пройшли Міжнародні конференції з питань освіти глухих дітей (Стокгольм, 1993, Москва, 1996)

Концепція глухоти сформульована в Статуті ВФГ. Відповідно до статті 1 Статуту ВФГ, термін "глухий" відноситься до будь-якої особи, позбавленої слуху, особливо до тих, хто користується жестовою мовою як своєю рідною мовою (параграф 2, пункт 2); і "Жестова мова скрізь приймається як природна мова глухих, а культура глухих розглядається як елемент національної культурної спадщини" (Параграф 2, пункт 1).

Крім того, концепція глухоти роз'яснюється в Рекомендаціях ВФГ "Як створити організацію глухих та керувати нею" (How to Establish and Run an Organization Deaf), (с. 26-30), де формулюється відмінність терміну "глухота" в

соціально-культурному контексті, від виключно медичного визначення. Є інші документи з даної проблеми: "Співтовариство глухих: хто до нього належить?" і "Глухі, як лінгвістична меншина".

Останні декілька десятиріч ознаменувалися поступовою зміною в розумінні явища глухоти, чому сприяли дослідження ряду наук, зокрема, соціології, культурної антропології, лінгвістики. В результаті відомості про глухоту, про глухих стали більш повними.

Клінічні дослідження медичної патології, покликані відповісти на питання: "Які дефекти глухого, чого йому не вистачає? Якими засобами реабілітації можна виправити даний стан?", були направлені на вивчення дефектів, властивих глухим. У всьому світі сформувалася певна самосвідомість глухих, які стали розглядати себе як соціально-культурну спільноту, з своєю мовою, самобутньою історією, цінностями, звичаями, засобами і організаціями, що розкриваються у взаємодії з іншими, тобто з "неглухими".

Як показують наукові дослідження, глухі люди відповідають всім критеріям меншини, у тому числі з точки зору чинника спадковості. Як правило, у людей, прикутих до інвалідної коляски, не народжується дитина-інваліда у розумово відсталих - із затримкою розвитку. Що стосується глухоти, то вона буває спадковою.

Більшість глухих ідентифікує себе з іншими лінгвістичними меншинами. Люди, які спілкуються на мові меншин, звичайно стають пригнобленими і в області навчання, і в отриманні послуг, інформації. Проблеми людей, які належать до лінгвістичних меншин, і глухих, які користуються жестовою мовою - аналогічні.

Крім того, як показали дослідження (1), відмова в праві користування жестовою мовою приводить до фатальних наслідків для лінгвістичного і інших аспектів розвитку глухих.

Обмеження у використанні жестової мови є перешкодою для спілкування, створює постійні труднощі. Слухопротезні засоби і мовно-словесне спілкування не усувають повністю комунікаційні бар'єри для глухих в суспільстві і не гарантують їм рівних можливостей. Тому нечуючі делегати

всього світу схвалили резолюцію 14 – го конгресу Всесвітньої федерації глухих, який відбувався в Канаді у 2003 році з наступним пунктом :

- Ми проти порушення лінгвістичних прав і прав людини, які ще існують у світі, глухі діти повинні мати право отримати білінгвальну освіту на рідній жестовій мові та державній мові країни.

В жовтні 1992 року на 47 – ій генеральній асамблеї ООН, на заключному етапі „Декади інвалідів”, президент ВФГ (з 1983 по 1995 р.р.) професор соціології Йеркер Андерссон (США), виступив з промовою жестовою мовою вперше в стінах ООН на тему „ Жестова мова – ключ до взаєморозуміння”. Пан Й.Андерссон звернувся з проханням до ООН включити в майбутні документи, наприклад, „Загальні правила”, що глухі забезпечують собі такі ж можливості, що їх мають чуючі, а також довгострокову стратегію „За суспільство для всіх „ – такі заходи, які будуть сприяти зникненню бар’єрів, що відокремлюють чуючих від нечуючих. Ці заходи – це можливість глухих отримати освіту на мові, природній для глухої людини, тобто жестовій, можливість користуватися послугами перекладачів жестової мови, безперешкодний доступ до засобів масової інформації , включаючи телепрограми жестовою мовою.

З того часу ВФГ постійно співпрацює з ООН, ЮНЕСКО з питань захисту прав та інтересів глухих. В результаті тривалої напруженої праці за активною участю почесного экс-президента ВФГ доктора Лііси Кауппінен, Спеціальний комітет ООН **25 серпня 2006 року** нарешті ухвалив положення в Конвенції з захисту і забезпечення прав і гідності інвалідів про визнання жестової мови, культури глухих, їх культурної і лінгвістичної цілісності, права на освіту жестовою мовою, права на переклад жестовою мовою, вдосконалення і покращення застосування жестової мови у повсякденному житті.

Отже , виписки із Конвенції в скороченому вигляді, які мають відношення до глухих, зокрема до жестової мови.:

Стаття 2 – Визначення термінів

Комунікація - спілкування, яке включає вербальні і **жестові мови**, систему Брайля, а також спілкування за допомогою дотиків, засоби мультимедійних інформаційно-комунікаційних технологій.

Дискримінація за ознаками інвалідності – це будь-яке протиставлення, позбавлення або обмеження прав особи з причин наявності у неї рис інвалідності.

Стаття 9 – Забезпечення інвалідів рівноправності (доступності)

1. Для уможливлення самостійного проживання людей з фізичними вадами і їх повноцінної участі в усіх сферах життя, країни-учасниці цього договору приймають належні заходи і забезпечують осіб з фізичними вадами рівним, на рівних умовах з іншими, доступом до фізичного середовища, засобів транспортування, інформації і комунікацій, включаючи забезпечення інформаційними і комунікаційними технологіями і системами, а також рівним доступом до інших публічних закладів, засобів і послуг, як в міських так і в сільських районах. Такі заходи мають на меті пошук і усунення будь-яких перешкод і бар'єрів з метою забезпечення рівного доступу і стосуються, зокрема, наступних об'єктів:

а) будинків, шляхів сполучення, транспорту і інших внутрішніх або зовнішніх закладів, включаючи школи, будівлі, медичні заклади і робочі місця;

б) **інформаційних, комунікаційних** і інших **послуг**, включаючи електронні послуги і аварійні служби.

2. Країни-учасниці Конвенції повинні прийняти відповідні заходи:

а) для розробки, поширення і успішного впровадження необхідного мінімуму стандартів, а також програм, для забезпечення доступності для інвалідів публічних закладів, засобів і послуг;

е) запровадити опікунські і посередницькі **послуги**, включаючи послуги гідів, читачів і **професійних перекладачів жестової мови**.

з) забезпечити осіб з фізичними вадами доступністю нових інформаційних і комунікаційних технологій і систем, включаючи мережу Інтернет;

Стаття 21.Свобода висловлювання і переконання, доступність інформації

Країни-учасниці прийматимуть усі належні заходи, які гарантовано забезпечать осіб з фізичними вадами свободою висловлювань і переконань, включаючи свободу пошуку, *отримання і розповсюдження інформації* та ідей на рівних умовах з іншими і *за допомогою жестової мови*, системи Брайля і альтернативних способів спілкування та всіма іншими доступними засобами, способами і форматами комунікації за їх особистим бажанням, за умови:

(а) що загальна публічна інформація, яка стосується людей з фізичними вадами, надаватиметься у доступних форматах і з використанням доступних технологій і з урахуванням різних видів інвалідності вчасно і без нарахування додаткових витрат;

б) *визнання і поширеного використання жестової мови*, системи Брайля, альтернативних способів обміну інформацією і всіх інших доступних способів, засобів і форматів комунікації за особистим вибором самих осіб, які мають фізичні вади *на офіційних заходах державного рівня*.

е) визнання і агітація до вживання жестової мови глухих.

Стаття 24.Освіта

1. Країни-учасниці визнають право осіб з фізичними вадами на освіту. З погляду на реалізацію такого права без дискримінації і на умовах забезпечення рівних можливостей, держави-учасниці гарантують інвалідам систему навчання на всіх рівнях освіти, а також можливість отримувати освіту на протязі всього їх життя, з метою:

б) з метою розвитку особистостей осіб з фізичними вадами, їх талантів і творчого потенціалу, а також їх розумових і фізичних здібностей, в найбільш повному обсязі;

д) надання можливостей особам з фізичними вадами приймати активну участь у громадянському суспільстві.

2. Для реалізації цього права, країни-учасниці зобов'язані:

а) унеможливити виключення осіб з фізичними вадами із закладів загальної освіти з причин інвалідності, а також виключення дітей з фізичними вадами із закладів безкоштовної обов'язкової початкової і середньої освіти з причин їх інвалідності;

в) гарантувати особам з фізичними вадами доступність безкоштовної якісної початкової і середньої освіти в загальних закладах навчання на рівноправних умовах з іншими у спільнотах, в яких вони проживають;

г) гарантувати достатній рівень задоволення індивідуальних потреб;

д) гарантувати надання особам з фізичними вадами необхідної підтримки, в обсязі загальної системи освіти, з метою створення ефективних умов для їх навчання. Для цього держави-учасниці повинні створити ефективні умови для індивідуалізованого навчання інвалідів у середовищах, умови яких максимально сприятливі для академічного і соціального розвитку, який відповідає вимогам навчання.

3. З метою гарантування особам з фізичними вадами можливості вчитися жити і отримувати досвід соціального розвитку, що дозволить їм отримувати знання у повному обсязі і на основі рівних можливостей на правах членів єдиної спільноти, держави-учасниці зобов'язані прийняти відповідні заходи, а саме:

б) полегшити вивчення жестової мови глухих і підтримувати лінгвістичну цілісність-самобутність глухої спільноти;

г) гарантувати навчання осіб, а особливо дітей, які є сліпими, глухими і глухими-сліпими, найбільш відповідними мовами і способами, засобами комунікації, якими користуються ці особи, а також у такому середовищі, яке б максимально ефективно сприяло їхньому академічному і соціальному розвитку.

4. З метою забезпечення реалізації такого права, держави-учасниці зобов'язані найняти кваліфікованих вчителів, включаючи тих, що мають фізичні вади, які добре володіють жестовою мовою і системою сліпих Брайля, і готувати

професіоналів і весь службовий персонал для роботи на всіх рівнях навчального процесу. Під час цієї підготовки необхідно всебічно висвітлювати проблеми і потреби глухих, навчати користуванню альтернативними режимами, засобами і форматами комунікації, навчальною технікою і матеріалами, призначених для осіб з фізичними обмеженнями.

5. Держави-учасниці гарантують особам з фізичними вадами *доступність вищої освіти*, професійного навчання, навчання у дорослому віці і навчання на протязі всього життєвого циклу без обмежень і будь яких форм дискримінації на рівних умовах з усіма іншими.

Стаття 30. Участь у культурному житті, право на відпочинок, дозвілля і спорт

1. Держави-учасниці визнають право особи з фізичними вадами приймати участь на рівних умовах з усіма іншими у культурному житті і прийматимуть всі належні заходи, щоб особи з фізичними вадами мали гарантований:

а) доступ до викладених у належному форматі матеріалів культури;

б) доступ до телевізійних програм, фільмів, театрів і інших культурних заходів, за допомогою відповідних інформаційних форматів;

4. Особам з фізичними вадами надається право, на рівних умовах з іншими, визнавати і підтримувати свою специфічну культурну і лінгвістичну цілісність, включаючи жестові мови і культуру глухих.

Конвенція була прийнята на Генеральній асамблеї ООН **13 грудня 2006 року** після 5 річних дебатів і обговорень. Міжнародна нарада інвалідів (ЮС) відзначає прийняття Конвенції про захист прав осіб з фізичними вадами.

Конвенція виведе осіб з фізичними вадами із стану ізоляції, штучно створеної дискримінаціями, і допоможе їм повністю і на рівних умовах включитися до участі в усіх сферах соціального і політичного життя суспільства..

В Конвенції відзначаються права нечуючих осіб, їх право на використання рідної мови - жестової мови, на надання перекладачів тощо.

Цей перший з початку століття договір про захист прав людини є єдиним міжнародним юридичним документом, присвячений захистові прав осіб з фізичними вадами. Ця подія докорінно змінює політичну ситуацію в напрямку поваги до осіб з фізичними вадами, як до людей із особливими правами людини.

Бібліографія:

1. Лііса Кауппінен „ Концепція глухоти”, 2003 р.
2. Статут Всесвітньої організації глухих від 23.091951 р. зі змінами від 0 8.07.1995 р.- 42 с.
3. Міжнародна Конвенція з захисту і забезпечення прав і гідності інвалідів від 13.12.2006 р.
4. *How to Establish and Run an Organization Deaf*, 1993 – P. 26-30

перший заступник голови ЦП Українського товариства глухих,
співробітник лабораторії з питань жестової мови Інституту
спеціальної педагогіки АПН України, відмінник освіти України